

ТҮРКІ ӘЛЕМІ: ҰЛЫ ДАЛА ДАНАЛАРЫ
Халықаралық Workshop
24-27 сәуір 2019 ж.

Международный Workshop
ТЮРКСКИЙ МИР: МЫСЛИТЕЛИ ВЕЛИКОЙ СТЕПИ
24-27 апреля 2019 г.

The International Workshop
THE TURKIC WORLD: THINKERS OF THE GREAT STEPPE
24-27 April 2019

Баситова И.Х.

Научный руководитель: Аргингазина Ш.Б.

Этносаралық толеранттылықты шетел тілі сабақтарында тәрбиелеу 76

Беркенова Р.А., Архабаева Г.Е

Несіпбек Дәуітайұлының шығармаларындағы заман шындығы мен көркемдік шешім 81

Елубаева Р.С.

Шал ақын шығармаларындағы сатираның сипаты 86

Қалбировва Т.Н.

Ғылыми жетекші: Мәмбетова М.Қ.

Қазақ және француз өлшем сын есімдерінің функционалды-семантикалық қызметі 89

Қалықберген Ж.М.

Научный руководитель: Аргингазина Ш.Б.

Ағылшын тілі сабағында құзыреттілікті қалыптастыруда ақпараттық және коммуникациялық технологияларды қолдану 94

Карипова А.З.

Жаңа әліпби – жаңа дәуірдің бастамасы 100

Кәрібаева А.Ө.

Түркі тілдеріндегі сөзжасам тәсілдері 103

Кемелбек А.

Ғылыми жетекші: Медетбекова П.Т.

Тілдік бірліктердегі «жақсылық» сөзінің лексика-семантикалық тобы 107

Киынова Ж.К.

Переводимость как способ воссоздания историко-культурной информации 110

Қоңқабаева Н.Н.

Ғылыми жетекші: Авакова Р.А.

«Ат-тухфа...» қолжазбасындағы қару-жарак атаулары 115

Қурышжан А.

О методах формализованного анализа на примерах классических текстов *нақыл сөз* 119

Қазжанов Ғ.Т.

Ғылыми жетекші: Молгаждаров Қ.К.

Ересектерге қазақ тілін тындап түсіну арқылы үйретудің ерекшелігі 125

Құлабекова Г.Қ.

Ғылыми жетекші: Қозыбаев Е.Ш.

Қазақ отбасындағы ұл бала тәрбиесінің кейбір ерекшеліктері 128

Мәдиева Г.Б., Иманбердиева С.Қ.

Қазақстандағы түркі онимдерінің зерттелуі 131

Молгаждаров Қ.К., Саурықов Е.Б.

Қазақ жазуының тарихи танымдық тағылымы 136

Мырзабек Б.М.

Ғылыми жетекші: Мәмбетова М.Қ.

Қазақ/ағылшын лингвомәдениетіндегі *менеджмент* концептісі 144

Нәбиева Г.С.

Ғылыми жетекші: Ж.Қ. Ибраева

Тілдік бәсекелестік жағдайындағы іскерлік қарым-қатынастың ерекшеліктері 146

Нұрмахан Г.Н.

Ғылыми жетекші: Дабылтаева Р.Е.

Шетел тілі сабағында оқушылардың сөйлеу дағдыларын қалыптастыру мақсатында тиімді әдістер мен жаттығуларды пайдаланудың маңыздылығы 152

Орысбаева Н.

Ғылыми жетекші: Жұмажанова Т.

Әдеби мәтіндерде берілетін сұрау тапсырмаларының рөлі 156

20. interim management	48. time management
21. international management	49. top management
22. investment management	50. total quality management
23. issues management	51. treasury management
24. junior management	52. turnaround management
25. key account management	53. wealth management
26. knowledge management	54. middle management
27. line management	55. money management
28. marketing resource management	

Қос тілдегі менеджмент сөзінің қандай сөздермен тіркесіп бір ұғымды білдіретіндігін жоғарыда көрсетілген кестеде ұсынып, көрсеттік.

Қазақ/ағылшын тілдік санасындағы менеджмент концептісі әрбір жеке тұлға, ұлт танымында өзіндік ерекшелікпен қалыптасқан. Танымды зерделеу, зерттеу осы күнгі өзекті мәселелердің бірі болып отырғаны айқын байқалады. Бүгінгі ғаламдану дәуірінің ең негізгі басымдықтарының бірі ретінде ақпараттар тасқыны, сәт сайын алмасып жататын алуан түрлі мағлұматтардың молдығы аталады. Бұл үдерістен ешбір адам тыс қала алмайды. Өйткені виртуалды әлем, түрлі ақпараттық құралдар ғаламшардың қай түкпірінде болсын үстемдік алып отыр. Осы алмағайып аласапыран заманның, өзгермелі дүниенің пайдасы мен зияны итжығыс түсіп жатқан ақпараттар кеңістігінде «адасып» қалмау үшін жас ұрпақтың «сана сүзгісін» дұрыс жетілдіріп отыру, оның тұлғалық қабілетін шыңдап, танымдағы мәліметтердің дұрыс қалыптасуы да аса маңызды.

Қорытынды бөлімде, біз қарастырған қазақ/ағылшын танымындарындағы менеджмент концептісі қандай түсінікте қалыптасқан, қолданысы қандай деген іспетті сұрақтардың жауабын эксперимент жүргізу барысында жүйелі тұжырымның бастамасын бастап, жұмыс жүргізудеміз.

Тілдік қарым-қатынастағы менеджмент концептісі қазіргі таңда жалпы тіл білімінде зерттеліп жүрген тақырыптардың кенжесі. Менеджмент концептісін қарастыруда қолданбалы лингвистиканың барлық дерлік саласымен тығыз коммуникацияны орнату үстінде. Себебі бір қырын қарастырсаңыздар келесі жаңа тармақ өзінің жаңа бір ұсынысын алға тартады. Сол себепті де бұл тақырып өзінің өзектілігін күн өткен сайын арттыруда.

Әдебиеттер:

1. Ысқақов А., Уәли Н. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Тілтаным. М-О. 2009.
2. <https://www.managementstudyhq.com/what-is-management.html>

УДК 81'1

Нәбиева Г.С.
1-курс докторанты
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Алматы қ., Қазақстан
e-mail: gulnaznabyeva1@gmail.com
Ғылыми жетекшіі: Ж.К. Ибраева
филол.ғ.д., профессор м.а.
e-mail: zhanar.kulmat@gmail.com

**ТІЛДІК БӘСЕКЕЛЕСТІК ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ
ІСКЕРЛІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

Түйіндеме: Мақалада қарым-қатынастың ерекше түрі іскерлік қарым-қатынас мәселесі қарастырылады. Телефон арқылы әңгімелесулер мысалында іскерлік қарым-қатынастың жалпы сипаттамасы беріліп, тілдік бәсекелестік жағдайындағы іскерлік қарым-қатынасқа лингвистикалық тұрғыдан талдау жасалады. Еліміздегі риелторлық іскерлік қарым-қатынастағы телефон арқылы

әңгімелесу кезіндегі коммуниканттар сөйлеуінде орын алған код ауыстыру, тілді таңдау, интерференция сияқты құбылыстар айқындалады.

Кілт сөздер: қарым-қатынас, іскерлік қарым-қатынас, код ауыстыру, тілді таңдау, интерференция.

Резюме: Объектом настоящей статьи является деловая коммуникация. В статье представлено описание деловой коммуникации на примере телефонных бесед и был сделан лингвистический анализ деловой коммуникации в условиях языковой конкуренции. Особое внимание уделяется явлениям как кодовое переключение, выбор языков, интерференция в речи коммуникантов при проведении телефонных бесед реэлторов как специфического вида деловой коммуникации.

Ключевые слова: коммуникация, деловая коммуникация, кодовое переключение, выбор языка, интерференция.

Abstract: The object of the present article is business communication. In the article the description of business communication on the material of telephone conversations is provided and the linguistic analysis of business communication in the context of language competition is made. Special attention is paid to the phenomena as code switching, choice of languages, interference in the speech of communicants in the process of telephone conversations of realtors as specific type of business communication.

Keywords: communication, business communication, code switching, language choice, interference.

Соңғы жылдары лингвистика ғылымы көптеген жаңа бағыттарды қамтып, ғылыми-теориялық және практикалық жағынан кең өріс алып, дамып келеді. Мұндай бағыттар қазіргі өмір талабы мен уақыт сұранысына сәйкес пайда болып отырғаны белгілі. Қазірде заман талабына сай тілдік қатынастар теориясы, әсіресе, көптілділік, код ауыстыру, тіл таңдау, интерференция секілді құбылыстарға айрықша көңіл аударылуда. Сондықтан, іскерлік қарым-қатынас барысында орын алатын жоғарыда аталған тілдік құбылыстарды зерттеу аса өзекті мәселердің бірі болып табылады.

Іскерлік қарым-қатынас дегеніміз – ресми қарым-қатынас саласында болатын коммуниканттардың жалпы құқығы мен мақсаттарына байланысты нақты мәселені шешуге қабілетті және қажетті нәтижеге бағытталған коммуникация. Іскерлік қарым-қатынас деп қызметтік салада адамдар арасындағы байланысты дамытуға бағытталған күрделі де жоспарлы үдерісті атаймыз [1].

Қарым-қатынастың негізгі түрі ретінде іскерлік қарым-қатынас төмендегідей формаларда жүзеге асады:

- Іскерлік әңгімелесу;
- Іскерлік келіссөздер;
- Сұхбаттасу (іскерлік);
- Пікіргалас;
- Іскерлік мәжіліс;
- Тұсаукесер, таныстыру рәсімі;
- Саудаласу;
- Іскерлік хат алмасу;
- Баспасөз-конференциясы [2].

Жоғарыда көрсетілген іскерлік қарым-қатынас түрлерінің әрқайсысының қатысушылары және қарым-қатынас тақырыбы әртүрлі болуы мүмкін. Алайда, барлығы іскерлік этикаға негізделіп құрылуы тиіс.

Іскерлік қарым-қатынас түрлерінің бірі – жылжымайтын мүлікті алып-сату, жалға беру операцияларын жүзеге асыруға бағытталған қарым-қатынас. Осы орайда, іскерлік қарым-қатынас түрі ретінде риелторлық қызметтің отандық ғылымда көп зерттелмегенін айта кеткен жөн секілді. Салыстырмалы түрде әлеуметтану, менеджмент және басқарудың теориясы мен практикасы салаларында зерттеулер жүргізілген. Дегенмен, бұл саладағы іскерлік қарым-қатынаста тіл, тіл таңдау, сөйлеу тактикаларын меңгеру, вербалды және бейвербалды

қатынастардың ерекшеліктері сияқты тілдік факторлар маңызды рөл атқаратындықан, тілдік тұрғыдан зерттелуді әлі де талап етеді.

Риелторлық қызмет саласында телефон арқылы іскерлік әңгімелесу ерекше орынға ие. Себебі, телефон арқылы іскерлік әңгіме жүргізу уақыт үнемдеуге септігін тигізеді. Телефон арқылы әңгімелесу бүгінгі таңда іскерлік қарым-қатынас орнатудың кең тараған түрі. Телетайптар мен факстер соның бір бөлшегі ғана. Сондықтан, телефон арқылы іскерлік әңгімелесудің біліктерін меңгеру аса қажет.

М.С. Узеринаның пайымдауынша іскер адамдардың телефон арқылы қарым-қатынас орната білу қабілеті жеке тұлғаның және тұтастай мекеменің абыройына әсер етеді. Ғалымның есептеуінше, әрбір телефон арқылы әңгімелесу шамамен 3-5 минутқа созылады. Сәйкесінше, кез келген мекеменің жетекшісі бір күнгі уақытының 2-2,5 сағатын, кейде 3-4,5 сағатын телефон арқылы іскерлік әңгімелесуге жұмсайды [3]. Телефон арқылы жүргізілетін іскерлік әңгімелер қалыпты жұмыс тәртібін бұзады, әрбір 10-30 минут сайын шалынатын қоңыраулар жұмыс бабындағы нақты мәселеге көңіл бөлуге кедергі келтіреді.

Мақалада еліміздегі риелторлық іскерлік қатынастағы телефон арқылы әңгімелесу кезіндегі коммуниканттардың сөйлеу ерекшеліктері айқындалды. Орта есеппен іскер адамдар телефон арқылы келіссөздерге жұмыс уақытының 25%-ын жұмсайды. Ал, риелторлық агенттіктерде бұл көрсеткіш бірнеше есе ұлғаяды, себебі, телефон бұл қызметте басты еңбек құралы болып есептеледі. Себебі, риелторлық компаниялардың қызметі тікелей телефонға тәуелді. Көп жағдайда риелторлық агенттіктер мен олардың қызметіне мұқтаж азаматтар арасындағы таныстық дәл осы телефон арқылы әңгімелесуден басталады. Әрі қарайғы серіктестіктің жалғасын табуы да риелтор мен потенциалды сатушы, не сатып алушы арасында болған әңгімелесуге байланысты. Сондықтан, бәсекесі зор жылжымайтын мүлік нарығындағы телефон арқылы әңгімелесуге тілдік талдау жасауды жөн деп санадық.

Талдау барысында іскерлік әңгімелесудің 60%-ы күннің бірінші жартысында орын алатыны анықталды. Осыған байланысты екі жақтағы коммуникант та қысқа әңгіме жүргізе білуі және серіктесінің айтқанына жылдам әрекет етіп, ыңғайлана алуы тиіс. Қысқаша әңгімелесудің болжалды жоспары мынадай болуы мүмкін (3 минутқа созылған әңгімелесу).

Бақылау барысында серіктесін мәселе бойынша ақпараттандыруға 30-50 секунд; таныстыру рәсімі 25-30 секунд; мәселені талқылау 105-120 секунд; нақтылау мақсатындағы қосымша сұрақтарға 20-25 секунд кететіні анықталды.

Қазақстандық іскерлік қарым-қатынаста тілдерді меңгеру маңызды рөл атқарады. Өйткені, Қазақстандағы тілдік жағдай билингвалды және тілді қолданудың кез келген саласында қазақ және орыс тілдері қызмет етеді. Ал, қостілді қарым-қатынас ерекшеліктерінің бірі код ауыстыру мен код араластыру.

Тілдік қатынас теориясында код ауыстыру негізгі мәселелердің бірі болып табылады. Бұл құбылысты зерттеумен ХХ ғасырдың 50-жылдары У. Вайнрайх пен Э. Хауген айналыса бастаған. У. Вайнрайх өмір бойына кез келген индивид белгілі бір дәрежеде бірнеше тілдік жүйені меңгереді деп пайымдай келе, «код ауыстыру» терминін қолданысқа енгізеді. Код ауыстыру – А және Б тілдерінің бір коммуникативтік акт барысында кезектесіп қолданылуы [4]. Берілген дефинияға сүйене отырып, зерттеушілер бұл құбылысты өздерінше анықтайды. Бүгінге дейін бұл құбылыстың жалпыға ортақ анықтамасы жоқ. Себебі, бұл мәселе лингвистикамен қатар, психоллингвистика, әлеуметтік лингвистика, шет тілдерін оқыту әдістемесі сияқты басқа да ғылымдардың зерттеу нысаны болып отыр.

Код ауыстыру мынадай түрлерге жіктеледі:

Қосылу (присоединение) – басқа тілдегі сөздің фраза соңына қосылуы.

Сыртқы код ауыстыру – екі не одан да көп тілде толық фразалар арасындағы код ауыстыру.

Ішкі код ауыстыру – шет тілдік сөзді сөйленіс ортасына қосу.

Код ауыстыру белгілі бір тілде мүлде баламасы жоқ сөздерді қолдану кезін де кездеседі.

Мысалы, берілген диалог арқылы риелторлық іскерлік қатынастағы код ауыстыру құбылысы талданады (риелтор – әйел адам, 50 жас шамасында, ұлты – қазақ; жалға алушы – әйел адам, 23 жаста, ұлты – қазақ):

N: Сәлеметсіз бе?

P: Аха, тыңдап тұрмын

N: Біз /объявлении мен /хабарласып тұрмыз, /однокомнатный квартира /туралы білейін деп едік

P: Иә, иә, /Джамбуладағы ма?

N: Аха, /Джамбула-Байтұрсыновадағы, /қаншасыншы /этаж?

P: Екінші /этаж, /жақсы /квартира, /состояниесі хороший, евроремонт, санузел совмещенный, телефон, интернет, холодильник, стиральный машина-автомат, телевизор, /барлық/мебелімен...

N: Тате, бағасы қанша?

P: 65 мың, неше адамсыңдар?

N: Екі қызбыз, студенттіз зой

P: Ааа, /КазАТК ма?

N: Жоқ, /КазГУ

P: А, КазГУ /ма? КазГУ /жақта да /квартиралар /бар негізі, бірақ олар /жилой комплексте, /сендерге қымбат боп кететін шығар... /В принципе, Джамбула /жасактан да девяткамен /прямой /бара аласыңдар...

N: Тате, қашан көрсе болады?

P: Сендер қанша ай тұрасыңдар

N: Длительный срокқа

P: Хорошо, /онда мен қазір бір 15-20 мин. кейін осы /номерге хабарласам.

N: Рахмет, сау болыңыз

P: Аха, қазір /звондап, жауабын айтамын.

Берілген мысалдан Қазақстандағы көп ұшырасатын код ауыстырудың айқын көріністерін тамашалауға болады. Еліміздегі тілдік жағдаятқа орай қазақстандықтар сөйлеуінде код ауыстыру қазақ тілінен орыс тіліне немесе керісінше орыс тілінен қазақ тіліне ауысу және еліміздегі басқа этностар тілдерінен орыс, қазақ тілдеріне ауысуынан көрінеді.

Зерттеу барысында код ауыстыру келесі сөз таптарын қолдану барысында жиі орын алатыны анықталды (1-кесте):

Сөз табы	Қазақ тілі	Орыс тілі	Барлығы
Зат есім	6	20	26
Сын есім	3	7	10
Сан есім	1	1	2
Есімдік	8	-	8
Етістік	-	1	17
Үстеу	-	-	
Еліктеу сөз	-	-	
Шылау	-	-	
Одағай	-	-	

Жалпы код ауыстыру саны – 29

Жоғарыдағы тілдесімде жалпы саны 29 рет код ауыстыру саналды. Сөз таптары арасынан зат есімде 20, сын есімде 7, сан есімде 1, етістікте 1 рет код ауыстыру орын алды.

Берілген кестеден байқағанымыздай, сөйленіс барысындағы код ауыстырудың көбі зат есімдердің деңгейінде (76,2%) орын алған. Мәселен, *объявление, квартира, санузел, этаж, состояние, интернет, евроремонт, холодильник, телевизор, стиральная машина* және т.б. күнделікті қолданыстағы зат есімдер мен тұрмыстық зат атауларының барлығының дерлік қазақша баламалары (*объявление – хабарландыру; квартира – пәтер; этаж – қабат; состояние – жағдайы, қалпы; интернет – галамтор; евроремонт – еврожөндеу; холодильник*

– тоңазытқыш; телевизор – теледидар; стиральная машина – кір жуғыш машина) бар. Оған қоса, риелторлар сөйлеуінде *ком.услуга (коммуналдық қызмет), кварт.плата, (пәтерақы), пол (еден), теплый пол (жылы еден), умывальник (қолжуғыш), пластиковые окна (пластикалық терезе), подвесной потолок (аспалы төбе), стена (қабырға, жар, дуал), обой (тұсқағаз), кухня (ас үй), душ (себезгі) сияқты жалпы атаулар мен микроволновка (микротолқынды пеш), цветной телевизор (түрлі түсті теледидар), полка (сөре), стол (үстел) сияқты қазақша баламалары бар, бірақ әлде де сөйлеушілер арасында орысша нұсқасы қолданылатын сөздер және сөз тіркестері көп кездеседі. Бұдан келіп шығатын нәтиже аталған сөздердің қазақша баламасы әлі де болса қоғамда кең қолданыс тауып үлгермеген. Өзге тілдің сөздерін араластырып сөйлеу саналы және бейсаналы түрде орын алатындықтан, сөйлеушісінің менталды лексиконынан қалыптасқан, күнделікте естіп-біліп жүрген сөздерді автоматты түрде қолданады. Код ауыстыру жекелеген сөздер деңгейінде көп ұшырасады. Себебі, жеке сөздер деңгейінде орын алған код ауыстыру кезінде сөйлемнің морфологиялық және синтаксистік құрылымына айтарлықтай нұқсан келтірілмейді.*

Жиілігі жағынан код ауыстыру жиі кездесетін келесі сөз табы – сын есім. Бұл жиілік сын есімдердің бейімделу механизмінің қарапайымдылығымен түсіндіріледі. Өйткені, қазақ тіліндегі сын есімдер сөйленіс құру кезінде қосымша грамматикалық рәсімделуді талап етпейді.

Жоғарыдағы сөйленістегі *стиральный машина, хороший состояние, совмещенный санузел, однокомнатный квартира, жилой комплекс, длительный срок сияқты сөздерден басқа крытый парковка, горячий/холодный вода, подвесной потолок, теплый пол, центральный канализация, изолированный комнаты, частично меблированный, совмещенный санузел, пожарный сигнализация, круглосуточный видеонаблюдение, круглосуточный охрана, черновой отделка, чистовой отделка, пластиковый окна, охраняемый стоянка, однокомнатный квартира, кабельный телевидение, бытовой техника, встроенный кухня, хороший квартира, газовый плита, удобный квартира, уличный освящение, ванный комната, спальный комната, детский комната, приватизированный общежитие, центральный отопление, отремонтированный квартира т.с.с.* сөз тіркестері жиі кездеседі. Берілген сөз тіркестерінде грамматикалық қателерді аңғармау мүмкін емес. Зат сипатын айқындау мақсатында орыс тіліндегі зат атауына орыс тіліндегі сын есім тіркесіп берілген, бірақ қазақ тілінде род категориясының болмауы тіркестердің қате құрылуына себеп болып тұр.

Бәрімізге мәлім, *род категориясы* орыс тіліне тән негізгі категориялардың бірі. Орыс тілінде сын есімдер сөйлемде көбіне көп анықтауыш қызметін атқарады. Сондай-ақ, анықталатын зат есімнің қай септікте, род категориясында, жекеше не көпше түрде тұрғанына қарай сын есімдер үнемі ыңғайланады. Барлық түркі тілдеріндегідей қазақ тілінде род категориясы тек қана ер немесе әйел жынысты білдіретін зат есімдермен ғана мағыналық тұрғыдан байланысты. Сондықтан, анықтауыш пен анықталатын сөз арасында орыс тіліндегідей «согласование» де жоқ. Мысалы: *жақсы адам – хороший человек; жақсы іс – хорошее дело; жақсы жұмыс – хорошая работа.*

Қазақ тілінде род категориясының болмауын ғалымдар былай түсіндіреді: «В казахском языке одному притяжательному местоимению соответствуют три в русском: *мен* («мой, моя, мое»). Притяжательные местоимения имеют форму вежливости во II лице ед. и мн. ч.: Сіздің «Ваш, Ваша, Ваше» (ед.ч.); Сіздердің «Ваш, Ваша, Ваше» (мн. ч.)».

Сын есім қосымшасы зат есімнің род категориясын ескермей тұр. Дұрысы, сөз тіркесінің басыңқы сынары «*женского рода*» болғандықтан, оған тіркесетін сын есім де сол *род* категориясынан болуы тиіс еді. Зерттеу барысында риелторлар және тұтынушылар тілінде 96 аталғандай мысал кездесті.

Код ауыстырудың етістіктер деңгейінде салыстырмалы түрде сирек кездесуі сөйленістің синтаксистік құрылымымен байланысты. Етістік көп жағдайда баяндауыш қызметін атқарып, сәйкесінше сөйлемнің прädикативті негізін құрайды. Ал, сөйленіс құру барысында билингвтер

көбіне көп предикативтің үстем тілдегі нұсқасын қолданады. Сонымен қатар, етістіктердің бейімделу механизімі тілдердің әртүрлі құрылымдарын ескере келе, кешенді сипатқа ие.

Еліміздегі риелторлық іскерлік қатынас кезінде орын алатын код ауыстырудың тағы бір мысалы аббревиатуралар бола алады. Аббревиатура – негізгі сөз тіркестеріне енетін бастапқы сөздердыбыстарынан немесе бастапқы әріптерден жасалған сөз [5]. Зерттеу материалында ҚазҰУ, ҚазКжБА секілді ЖОО аттарының орысша баламалары (КазГУ, КазАТК) кездеседі. Кеңестік кезеңнен сақталып қалған бұл атаулардың қазақша нұсқасы қазірге дейін кең қолданыс таппай отыр.

Код ауыстырумен қатар, интерференция да риелтор және тұтынушы тілінде айқын байқалады. Интерференция – қостілділік (көптілділік) жағдайында тілдердің бір-біріне әсер етуі. Интерференция екі тілді игерген адамның сөзінде шеттілдік акцент түрінде пайда болады. Ол тұрақты немесе ауыспалы болуы мүмкін. Интерференция тілдің барлық деңгейіне де қатысты, дегенмен фонетикада өте айқын байқалады. Интерференция құбылысы іске асу тәсілі жағынан фонологиядағы диахрониялық өзгерістерге жақын. Бұрынырақта орын алған Интерференция тіл жүйесінде субстрат, суперстрат түрінде сақталуы мүмкін [6]. Сроққа, комплексте, мебілімен, девяткамен, объявлениимен, квартиралар, состояниесі, номерге, звондап сияқты сөздер мен Джамбуладағы, Байтурсыновадағы сияқты көше атаулардың түбірі орыс тілінен қосымшасы қазақ тілінен болатын интерференция мысалдары риелтор сөйлеуінде жиі ұшырасады. Өйткені, интерференцияда код ауыстыруға қарағанда толық фразалар ауысуы емес, қазақ және орыс тілдері сияқты бір кеңістікте ұзақ уақыт бойы қатынасқан тілдердің бір-біріне әсер етуінен болатын осы іспетті құбылыстар орын алады.

Сонымен қатар, жылжымайтын мүлік саласындағы іскерлік әңгімелесулер барысындағы код ауыстыру жағдайларында ескеретін бір мәселе бар. Жылжымайтын мүлікті алып-сату және жалға берумен айналысатын агенттер көп жағдайда алдын ала арнайы дайындықтан өткен мамандар. Олардың сөйлеуі көп жағдайда жоспарланған және арнайы шаблондардан тұрады. Кей жағдайда код ауыстыру риелтор немесе керісінше тұтынушы тактикасына сай ойластырылған, яғни, мақсатты болуы мүмкін. Қарым-қатынас барысында код ауыстыру коммуникативтік серіктесінің ойын бір мәселеге ерекше тоғыстыруда, бір мәселеге ерекше көңіл бөлуде немесе тыңдаушы назарын басқа арнаға ауыстыру сияқты әр түрлі мақсатта қолданылады. Мысалы:

Р: Алло, добрый день, я звоню по объявлению, оно еще актуально?

Н: Здравствуйте..., на счет квартиры, да?

Р: Да, можете ее описать? Я вот вижу на сайте...

Н: А вы семейный? Мы только семейным хотели

Р: Я представитель агентства недвижимости «N» и у нас есть потенциальные клиенты, которые ищут как раз квартиру в вашем радиусе

Н: А риелторсындар ма? Біз как раз хотели риелторларға обратиться, уже екі жарым ай болды, никак сдавать ете алмай жүрміз

Р: Ну вот, видите, «тілегенің алдыңнан іздемей -ақ табылар» деуші ма еді?! Анай, тогда сізбен қалай кездесуге болады. Обсудить етейік, біз клиенттерге көрсетейік. Только, 3% комиссия бар, знаете же.

Берілген тілдесімнен код ауыстыру белгілі бір стратегиямен жүзеге асып тұрғанын байқауға болады. Тұтынушының сеніміне кіріп, оның алдында жағымды образ қалыптастыру үшін риелтор арнайы сөз орамдарын пайдаланып, бір тілден екінші тілге код ауыстырып тұр. Тольғымен белгілі бір стратегияға құрылған риелтор сөйлеуінен арнайы код ауыстыруларды көптеп аңғаруға болады.

Талдау нәтижесінде код ауыстырудың төмендегідей себептері айқындалды:

1) код ауыстыру қостілді диалогтың коммуникативтік стратегиясын жүзеге асырудағы тілдік құрал;

2) код ауыстырудың кең тараған түрі – фразеаралық немесе сөйлем ішіндегі код ауыстырулар;

3) лексика-семантикалық бірлік ретінде код ауыстырулар зат есімдер және сын есімдерде көбірек орын алады;

4) код ауыстырулар ақпаратты анықтау, түсіндіру, акценттеу, т.с.с. функциялар атқарады;

5) код ауыстырулар диалогтың прагматикалық жағына байланысты болып келеді.

Жеке меншіктегі риелторлық қатынастарда орыс тілі әлі де болса басым түр. Еліміздегі мемлекеттік тұрғын-үй бағдарламалары мен жеке меншіктегі риелторлық компаниялар қызметінің басым түрде орыс тілінде жүргізілуі еліміздің көпэтносты екендігімен де түсіндіріледі. Себебі, орыс тілі еліміздегі өзге ұлт өкілдерінің өзара қарым-қатынас құралы қызметін атқарады. Жылжымайтын мүлік агенттіктерінің қызметін тек қазақ ұлты ғана емес, басқа да этностар пайдалануы еліміздегі аталған қызмет түрінде орыс тілінің үстемдік етуінің тағы бір себебі бола алады.

Әдебиеттер:

1. Оксфорд сөздігі. Әлеуметтану / ред. Маршалл Г. – Алматы: Қазақстан, 2002. – 629 б.;
2. Подопригора М.Г. Деловая этика. Учебное пособие. – Таганрог: ТТИ ЮФУ, 2012. – 116 с.
3. Узерина М.С. Этика делового общения. Учебное пособие. Ульяновск: УлГТУ, 2004. – 72 с.
4. Weinreich U. Languages in Contact. – N.Y., 1953 (1st ed.)
5. Қазақ тілі. Энциклопедия. – Алматы: Қазақстан Республикасы Білім, мәдениет және денсаулық сақтау министрлігі, Қазақстан даму институты, 1998. – 509 б.
6. Қалиев Ф. Тіл білімі терминдерінің түсіндірме сөздігі. – Алматы, 2005. – 440 б.

УДК 372.8:811.111

Нұрмахан Г.Н.

1-курс магистранты

Қазақ мемлекеттік қыздар

педагогикалық университетінің

Алматы қ., Қазақстан

e-mail: nurmakhan.gulbanu97@mail.ru

Ғылыми жетекші: **Дабылтаева Р.Е.**

педагог.ғ.к., профессор

e-mail: dabyлтаeva@bk.ru

**ШЕТЕЛ ТІЛІ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН
ҚАЛЫПТАСТЫРУ МАҚСАТЫНДА ТИІМДІ ӘДІСТЕР МЕН ЖАТТЫҒУЛАРДЫ
ПАЙДАЛАНУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ**

Түйіндеме: Мақалада шетел тілі сабақтарында оқушылардың сөйлеу дағдыларын қалыптастыру мақсатында жаттығулар мен тиімді әдістерді қолданудың маңыздылығы мәселесі қарастырылады. Оқушылардың шет тілінде дұрыс сауатты сөйлеуінде тілдік материалды меңгерудің рөлі өте зор. Шетел тілі сабақтары барысында диалог, мәтінмен жұмыс, көрнекі құралдарды (аудио, бейне жазбалар, сөздіктер) пайдалану, оқушылардың сөйлеу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: тиімді әдістер, жаттығулар, тілдік материал, фонетикалық материал, интерактивті тәсіл, мәтін, диалог.

Резюме: В статье рассматривается важность упражнений и эффективных методов формирования у учащихся навыков разговорной речи на уроках иностранного языка. Роль языкового материала играет важную роль в способности учащихся свободно говорить на иностранном языке. Использование методов таких как диалоги, текстовая работа, наглядные пособия (аудио, видеозаписи, словари) на уроках английского языка, позволяют учащимся развивать навыки речи.

Ключевые слова: эффективные методы, упражнения, лингвистический материал, фонетический материал, интерактивный метод, текст, диалог.